

ВЫРАЗНАЕ ЧЫТАННЕ – спосаб узнаўлення праз жывое слова пачуццяў і думак, якімі напоўнены мастацкі твор, выражэнне ўласных адносін да твора.

Выразнае чытанне ў школе мае на мэце фарміраванне духоўнага багатай, усебакова развітай, творчай асобы вучня. Дасягаецца гэта сваімі спецыфічнымі сродкамі, якія вынікаюць з самой прыроды выразнага чытання як мастацтва жывога слова.

Выразнае чытанне супастаўляюць з мастацкім чытаннем, хаця прынцыповай розніцы паміж імі не існуе. Для аднаго і другога абавязковыя дзейнасць і мэтанакіраванасць маўлення, перадача ў слове, якое гучыць, мастацкага зместу тэкста. Навучэнне школьнікаў выразнаму чытання арганізоўваецца з улікам законаў мастацкага чытання – гэта практычнае авалоданне вучнямі асновамі мастацкага чытання.

Змест і метады навучання выразнага чытання паступова ўскладняюцца ў адпаведнасці з узростам і праграмай па літаратуры, але ўлічваюць законы мастацтва неабходна на ўсіх ступенях навучання.

На ўроках літаратуры выкарыстоўваюцца два віды выразнага чытання: чытанне настаўніка і чытанне вучняў.

Выразнае чытанне настаўніка – узор для вучняў. Па гэтай прычыне педагог-славеснік павінен мець добра пастаўлены голас, дасканалую дыкцыю, выпрацаваць у сабе ўменне аналізаваць тэкст, вызначаць задачы і мэты чытання, складаць партытуру выразнага чытання. Ад настаўніка літаратуры патрабуецца ўменне валодаць аўдыторыяй, правільна карыстацца жэстамі і мімікай. Выразнае чытанне на памяць павялічвае эфектыўнасць яго ўздзеяння на школьнікаў.

Разам з тым пры вызначэнні метадаў працы па навучанні выразнаму чытання неабходна зыходзіць з рэальных магчымасцей і настаўніка, і вучняў, іх здольнасцей, схільнасцей, тэмпераменту, псіхалагічнага і псіхічнага стану ў час працы над тэкстам.

Выразнае чытанне патрабуе грунтоўнай папярэдняй падрыхтоўкі.

Метадысты выдзяляюць 4 этапы падрыхтоўкі настаўніка да ўрока выразнага чытання:

- першапачатковае азнаямленне з тэкстам, яго аналіз;
- вызначэнне выканальніцкіх задач;
- трэніроўка ў дэкламацыі;
- адбор пытанняў, высвятленне якіх дапаможа вучню больш адэкватна ўспрыняць і зразумець мастацкі твор: гістарычная даведка, біяграфічная даведка, тлумачэнне незразумелых слоў.

У працэсе навучання выразнаму чытання школьнікі павінны засвоіць наступныя паняцці: інтанацыя, дыкцыя, дэкламацыя, жэст, міміка, тэхніка чытання, партытура чытання, лагічная паўза, псіхалагічная паўза, асноўны націск, апорны націск.

Найбольш пашыраны ў школе метады навучання выразнаму чытання – паказ. Вучні павінны чуць узорнае чытанне, якое здольна абудзіць у іх пачуцці і ўяўленні. Галоўную ролю ў гэтай працы выконвае сам настаўнік.

На ўроках літаратуры эфектыўна выкарыстоўваюцца гуказапісы, якія даюць магчымасць школьнікам слухаць выкананне мастацкага твора прафесійнымі акцёрамі.

Пры навучанні выразнаму чытанню настаўнік звяртаецца да прыёму супастаўлення. Супастаўляючы, вучні абмяркоўваюць і даюць ацэнку розных трактовак выканаўцамі аўтарскай задумкі. Параўноўваецца звычайна чытанне двух або некалькіх вучняў, чытанне настаўніка і вучня, чытанне розных артыстаў. Супастаўленне папярэджвае аб недапушчальнасці прамога пераймання.

Стымулюе развіццё творчых здольнасцей і творчых ўяўленняў вусны малюнак, у аснове якога ляжыць вуснае апісанне карцін, якія бачацца вучню ў мастацкім творы.

Важнае значэнне надаецца ў методыцы выкладання літаратуры харавому чытанню, якое дапамагае вучням выканаць не толькі пастаўленыя настаўнікам адукацыйныя задачы, але і некаторым з іх пазбавіцца ад няўпэўненасці і сарамлівасці.

Навучаючы выразнаму чытанню настаўнік выкарыстоўвае чытанне па ролях, якое бывае найбольш эфектыўным пры вывучэнні баек і драматычных твораў і прымяняецца звычайна на заключным этапе работы над тэкстам.

Пры навучанні вучняў выразнаму чытанню эфектыўным з'яўляецца прыём складання партытуры выразнага чытання. Пятрабаванні да ўменняў вучняў па выразным чытанні змешчаны ў школьных вучэбных праграмах па беларускай літаратуры.

Выразнае чытанне – прыкмета асэнсаванага чытання.